

PRE-TRIAL PROCEEDINGS EN INTERNATIONALE STRAFHOVEN: OP ZOEK NAAR EEN EVENWICHT TUSSEN *EFFICIENCY* EN HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES

Steven VANDROMME*

1. Inleiding

Vooraleer iemand in een publiek proces moet terechtstaan voor de strafbare feiten waarvan hij wordt verdacht, moet iemand onderzoeken of het vooronderzoek wel voldoende bezwaren tegen de verdachte heeft opgeleverd om hem naar de strafrechter te verwijzen. Een verwijzing naar de vonnisrechter waar de verdachte zich in het openbaar moet verantwoorden, is op zich reeds een traumatiserende belevenis, ook al zou de verdachte uiteindelijk worden vrijgesproken. Zeker de rol van de media mag vandaag niet worden onderschat. Het vermoeden van onschuld en het recht op een eerlijk proces vereisen dat de verdachte ook reeds in de prejudiciële fase van het proces wordt beschermd.

De Statuten van het Joegoslavië-Tribunaal en het permanente Strafgerechtshof besteden ruime aandacht aan de bescherming van de rechten van verdediging, hierbij steunend op de binnen de Verenigde Naties tot stand gekomen mensenrechtenverdragen.¹ In deze bijdrage onderzoeken we hoe de prejudiciële rechtsbescherming van de verdachte vorm heeft gekregen in de rechtspleging van beide internationale strafinstanties. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar de controle op de beslissing van het Openbaar ministerie een verdachte al dan niet verder te vervolgen en voor de strafrechter te brengen.

* Navorser Strafrecht Universiteit Antwerpen (U.I.A.), met dank aan Prof. Dr. C. VAN DEN WYNGAERT en T. ONGENA, voor hun gewaardeerde hulp bij het totstandkomen van dit artikel.

1. A.-M. LA ROSA, "Réflexions sur l'apport du Tribunal Pénal International pour l'ex-Yougoslavie au droit à un procès équitable", *R.G.D.I.P.* 1997, 946-947.

2. Het Joegoslavië-Tribunaal (ICTY)²

Gelet op het internationale karakter van het Joegoslavië-Tribunaal, moesten de opstellers van het statuut³ een compromis zoeken tussen de *common law*- en de *civil-law* stelsels,⁴ hoewel de klemtoon toch eerder op het accusatoire rechtssysteem is komen te liggen: de organen belast met de vervolging omschrijven de tenlasteleggingen en verzamelen bewijzen *à charge*, terwijl de verdediging zelf de bewijzen *à décharge* moet verzamelen. Nadien volgt een confrontatie tussen beiden op de terechtzitting. De rechter leidt het geheel in goede banen.⁵

2.1. VOORONDERZOEK EN BEVESTIGING VAN DE AKTE VAN BESCHULDIGING (DE INVESTIGATION-PHASE)

Overeenkomstig artikel 18 van het statuut opent de procureur een strafonderzoek op basis van informatie die hij kon bekomen van eender wie, o.a. van staten, V.N.-organen of N.G.O.'s. Hij kan ook *proprio motu* een onderzoek opstarten.⁶ Als hij overtuigd is dat de ter beschikking gestelde informatie een voldoende basis vormt om de zaak verder uit te zoeken, kan hij verdachten, getuigen en slachtoffers ondervragen, bewijzen verzamelen of ter plaatse gaan onderzoeken, één en ander met de hulp van de plaatselijke autoriteiten, die vanwege hun lidmaatschap van de Verenigde Naties en de bindende kracht van de resoluties van de Veiligheidsraad gehouden zijn hun medewerking te verlenen, of van internationale organisaties zoals Interpol.

2. De procedure voor het nadien opgerichte Rwanda-Tribunaal is nagenoeg dezelfde als die van het Joegoslavië-Tribunaal. De overeenkomstige artikelen hebben echter niet hetzelfde nummer in de statuten van beide Tribunalen, zodat in het volgende deel van deze bijdrage uitsluitend met de nummering van het Statuut van het Joegoslavië-Tribunaal wordt gewerkt. Het Reglement voor de proces- en bewijsvoering (*Rules of Procedure and Evidence*: hierna afgekort als: ICTY Rule) van beide tribunalen vertoont wel enkele verschillen. Zie ook B. MOLINA, "The Establishment of an International Criminal Tribunal", in X. (ed.), *Liber Amicorum Héctor Gros Espiell*, I, Brussel, Bruylant, 1997, 855; M. MUBIALA, "Le Tribunal International pour le Rwanda: vraie ou fausse copie du Tribunal Pénal International pour l'Ex-Yougoslavie?", *R.G.D.I.P.* 1995, (929), 952.

De geciteerde uitspraken van de Tribunalen zijn terug te vinden op <http://www.un.org/icty/ind-e.htm> en <http://www.un.org/icty> of <http://www.icty.org>.

3. Security Council Resolution 827 (1993) on Establishing an International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia, *International Legal Materials*, 1993, 1192. Voor de meest recente versie evenals voor de *Rules of Procedure and Evidence*, zie: <http://www.un.org/icty/basic.htm>. Een officieuze Nederlandse tekst werd gepubliceerd in *B.S.* 27 april 1996.

4. C.L. BLAKESLEY, "Comparing the ad hoc tribunal for crimes against humanitarian law in the former Yugoslavia and the project for an international criminal court, prepared by the International Law Commission", *R.I.D.P.* 1996, 190-191; G. CHAMPY, "Inquisitoire – Accusatoire devant les juridictions pénales internationales", *R.I.D.P.* 1997, 149, nr. 2 en 172, nrs. 44-45.

5. G. CHAMPY, *l.c.*, 152, nr. 6; C. LAUCCI, "L'accusation", in H. ASCENSIO, E. DECAUX en A. PELLET (ed.), *Droit international pénal*, Parijs, Pedone, 2000, 757.

6. J.J. PAUST, M.C. BASSIOUNI, S.A. WILLIAMS, M. SCHARF, J. GURULE en B. ZAGARIS, *International Criminal Law, Cases and materials*, Durham, Carolina Academic Press, 1996, 768, nr. 93; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", in G.K. McDONALD en O. SWAAK-GOLDMAN, *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law. The Experience of International and National Courts, I, Commentary*, Den Haag, Londen, Boston, Kluwer Law International, 2000, 487.

Dit onderzoek (*investigation*) mondt uit in het opstellen van een formele aanklacht (*indictment*, akte van beschuldiging) en is erop gericht een zo nauwkeurig mogelijke, beknopte beschrijving te kunnen geven van de feiten en deze juridisch te kwalificeren als één of meerdere misdaden die onder de toepassing van het statuut vallen.⁷ De aanklacht moet de verdachte immers duidelijk maken op welke manier zijn gedragingen een misdrijf uitmaken, zodat hij met voldoende kennis van de tegen hem bestaande beschuldigingen aan zijn verdediging kan werken. Uit de rechtspraak van de *Trial Chambers* (Vonniskamers) blijkt dat de aanklagers de nodige details moeten aanreiken met betrekking tot de plaats en het tijdstip van de feiten⁸ en, indien mogelijk, de identiteit van de slachtoffers en de manier waarop de verdachte heeft gehandeld (verantwoordelijkheid voor eigen daden of als bevelhebber voor de daden van ondergeschikten die hij had moeten voorkomen of sanctioneren).⁹ Het lijkt niet nodig dat het Openbaar ministerie in de *indictment* reeds ieder bestanddeel van het misdrijf tot in de details omschrijft. De verdachte moet enkel weten over welke feiten het gaat, zodat hij niet voor verrassingen komt te staan tijdens de eerste verschijning.¹⁰

Het Openbaar ministerie beschikt over een discretionaire bevoegdheid bij het al dan niet opstellen van zo'n akte van beschuldiging, ook al is het opportuiniteitsbeginsel niet uitdrukkelijk in het statuut opgenomen. Het is de bedoeling vooral de zwaarste misdadigers voor het Internationaal Tribunaal te berechten, terwijl de betrokkenen met een lagere rang eerder voor nationale rechtbanken moeten worden vervolgd. Dus zelfs als de gevonden bewijzen nauwelijks twijfel over de schuld van de verdachte laten bestaan, zijn de aanklagers niet verplicht een aanklacht op te stellen.¹¹

Een *indictment* wordt steeds ter controle voorgelegd aan een rechter van een *Trial Chamber* (art. 18(4) en 19(1) van het statuut).¹² Deze rechter (*reviewing judge*)¹³ wordt door de voorzitter van het tribunaal aangewezen en heeft tot taak na te gaan of de aanklacht en het ondersteunende bewijsmateriaal beantwoorden

7. ICTY Rule 47(C); J. JONES, *The practice of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda*, New York, Transnational Publishers, 1998, 90-93 en 181-184; B. MOLINA, l.c., 857; L.S. SUNGA, "The first indictments of the International Criminal Tribunal for Rwanda", *H.R.L.J.* 1997, 329-340; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 490.

8. B.v. Prosecutor v. BLASKIC, Decision on the defence motion to dismiss the indictment based upon defects in the form thereof (vagueness/lack of adequate notice of charges), ICTY Case IT-95-14-T, 4 april 1997; Prosecutor v. DELALIC & others, Decision on motion by the accused ESAD LANDZO based on defects in the form of the indictment, ICTY Case IT-96-21-T, 15 november 1996, nrs. 4-5; Prosecutor v. DELALIC & others, Decision on application for leave to appeal by HAZIM DELIC (defects in the form of the indictment), ICTY Case IT-96-21-AR73, 6 december 1996.

9. Prosecutor v. DOSEN and KOLUNDZUA, Decision on preliminary motions, ICTY Case IT-95-8-T, 10 februari 2000, nrs. 8-17.

10. Zie *infra*.

11. J.J. PAUST, M.C. BASSIOUNI, S.A. WILLIAMS, M. SCHARF, J. GURULE en B. ZAGARIS, o.c., 769, nr. 95; A. PELLET, "Le Tribunal Criminel International pour l'ex-Yougoslavie: poudre aux yeux ou avancée décisive?", *R.G.D.I.P.* 1994, 46, nr. 36; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 488. Anders: C.H.M. SAFFERLING, *Towards an international criminal procedure*, Oxford University Press, 2001, 176.

12. Zie ook ICTY Rule 47(A).

13. Ook wel *duty judge* genoemd (zie ICTY Rule 28). Hij is voor een periode van 6 maanden voor deze taak aangewezen en wordt dan afgelost.

aan de eis dat *prima facie* voldoende bezwaren tegen de verdachte bestaan om hem voor het tribunaal te berechten.¹⁴ Om de goede naam en reputatie van de nog onschuldig geachte verdachte te beschermen, geschiedt deze procedure achter gesloten deuren. Een belangrijke garantie voor de onpartijdigheid van het tribunaal was dat deze *reviewing judge* nadien geen deel kon uitmaken van de Vonniskamer die de zaak ten gronde zou behandelen. Sinds 17 november 1999 is deze onverenigbaarheid echter geschrapt, vanwege het storende effect ervan op de werking van het tribunaal.¹⁵

De bewijslast die in deze fase van het onderzoek op het Openbaar ministerie rust, bestaat erin aan te tonen dat er redelijke gronden zijn om te geloven dat de verdachte een misdaad heeft gepleegd die onder de bevoegdheid van het tribunaal valt.¹⁶ De afweging die de *reviewing judge* moet maken om uit te maken of het Openbaar ministerie over een *prima facie case* beschikt, werd ook wel omschreven als “een geloofwaardige zaak die (indien niet tegengesproken door de verdediging) een voldoende basis zou vormen voor een veroordeling”.¹⁷ Uiteraard moet de schuld op dat ogenblik nog niet boven elke twijfel worden bewezen. Dat is immers de bewijslast die op het Openbaar ministerie rust tijdens het proces over de grond van de zaak.

De *reviewing judge* kan de tenlasteleggingen bevestigen of afwijzen. Daarnaast kan hij het Openbaar ministerie bijkomend bewijsmateriaal vragen of andere maatregelen nemen die hem passend lijken. Tot slot kan deze rechter zijn uitspraak opschorten om het Openbaar ministerie de gelegenheid te geven de *indictment* aan te passen.¹⁸ In het geval dat de rechter de aanklacht bevestigt, zal de griffier zorgen voor de betekening van een officiële kopie van de *indictment* aan de verdachte.¹⁹ De rechter kan op verzoek van de aanklager of op eigen initiatief alle dwangmaatregelen bevelen die nodig zijn om de berechting van de verdachte mogelijk te maken.²⁰ In de zaak tegen ex-president MILOSEVIC vaardigde de *confirming judge* een aanhoudingsbevel uit waarvan de gecertificeerde kopieën naar alle V.N.-lidstaten en Zwitserland moesten worden gezonden. Bovendien aanvaardde hij dat de hulp van Interpol werd ingeroepen en dat

14. ICTY Rule 47(E); C.L. BLAKESLEY, *o.c.*, 193; B. MOLINA, *o.c.*, 858. Zie b.v. Prosecutor v. MILOSEVIC, Decision on review of indictment, ICTY Case IT-02-54, 22 november 2001 (Kroatië- en Bosnië-aanklacht).

15. ICTY Rule 15(C), zoals geamendeerd.

16. ICTY Rule 47(B); J. JONES, *o.c.*, 185-186; L.C. VOHRAH, “Pre-trial Procedures and Practices”, *o.c.*, 491. B.v. Prosecutor v. KOVACEVIC, Review of the indictment, ICTY Case IT-97-24-PT, 13 maart 1997; Prosecutor v. NTUYAHAGA, Decision on the review of the indictment, Case ICTR-98-40-I, 29 september 1998; Prosecutor v. MILOSEVIC & Others, Decision on review of indictment and application for consequential orders, ICTY Case IT-99-37-PT, 24 mei 1999 met commentaar G. SLUITER, in A. KLIP en G. SLUITER (ed.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals (Vol. III). The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia 1997-1999*, Antwerpen, Oxford, New York, Intersentia, 2001, 43-45.

17. Prosecutor v. KORDIC e.a., Decision on the review of the indictment, ICTY Case IT-95-14-I, 10 november 1995 (rechter McDONALD); Prosecutor v. MILOSEVIC, Decision on review of indictment, ICTY Case IT-02-54, 22 november 2001.

18. ICTY Rule 47(F); L.C. VOHRAH, “Pre-trial Procedures and Practices”, *o.c.*, 492.

19. ICTY Rule 47(G).

20. Art. 19(2) ICTY Statuut en ICTY Rule 47(H)(i). Het gaat om de *orders* die worden omschreven in de Rules 54-56. Zie ook J.J. PAUST, M.C. BASSIOUNI, S.A. WILLIAMS, M. SCHARF, J. GURULE en B. ZAGARIS, *o.c.*, 769, nr. 97; L.C. VOHRAH, “Pre-trial Procedures and Practices”, *o.c.*, 497-503.

bij wijze van voorlopige maatregelen de tegoeden van MILOSEVIC in het buitenland zouden worden bevroren.²¹

In het geval van een afwijzing van alle of sommige tenlasteleggingen door de rechter kan de procureur, enkel wanneer hij nieuwe bezwaren vindt, de zaak nog opnieuw aan de rechter voorleggen om een bevestiging van de (al dan niet heromschreven) aanklacht te bekomen.²²

Tegen de beslissing van de *reviewing judge* staan noch voor de verdachte, noch voor de aanklager rechtsmiddelen open.²³

2.2. *BESPREKING*

De taak van de *reviewing judge* bestaat erin na te gaan of er op het eerste gezicht voldoende ernstige aanwijzingen zijn om het onderzoek met behulp van dwangmaatregelen voort te zetten en de aanwezigheid van de verdachte te verzekeren door het uitvaardigen van een aanhoudingsbevel. De verdachte is niet aanwezig op de *confirmation hearing*.²⁴ Hij is nog niet officieel op de hoogte gesteld van de beschuldigingen die tegen hem bestaan. Zijn arrestatie en overbrenging naar Den Haag moeten nog worden geregeld. Behoudens het bijzondere geval van *Rule 40* en *40bis*,²⁵ is het de *reviewing judge* die voor het aanhoudingsbevel zorgt. Er is in deze fase dan ook nog geen mogelijkheid voor de verdachte om het bewijsmateriaal in te kijken en enig verweer te voeren tegen de tenlasteleggingen of andere excepties op te werpen die de tegen hem ingestelde vervolging vroegtijdig kunnen stoppen.²⁶ De filter die manifest lichtzinnige of slecht onderbouwde aanklachten moet tegenhouden, duikt dus redelijk vroeg in het onderzoek op en laat geen ruimte voor tegenspraak.

De opstellers van het statuut voelden duidelijk de behoefte aan een rechterlijke controle op de onderzoeken die de aanklagers op eigen initiatief kunnen opstarten en zelfstandig leiden. De verklaring vinden we enerzijds in het feit dat het Openbaar ministerie redelijk machtig is en anderzijds in de mensenrechtenverdragen volgens dewelke dwangmaatregelen steeds door een rechter moeten worden bevolen. Deze controle moest echter eenvoudig en weinig formalistisch blijven om het verloop van het onderzoek niet te veel te vertragen.

Vanaf de bevestiging van de *indictment* heeft de verdachte het statuut van 'beschuldigde'²⁷ en geniet hij ook ten volle de rechten opgesomd in artikel 21 van het statuut. Dit houdt o.a. het recht in op voldoende faciliteiten voor de voorbereiding van zijn verdediging en een recht op informatie en inzage in het bewijsmateriaal.

21. Prosecutor v. MILOSEVIC & others, Decision on review of indictment and application for consequential orders, ICTY Case IT-99-37-PT, 24 mei 1999.

22. ICTY Rule 47(I).

23. L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 535-536.

24. Deze zitting is overigens geenszins verplicht. De procedure mag volledig schriftelijk verlopen.

25. Voorlopige aanhouding in geval van hoogdringendheid en overbrenging naar Den Haag. Zie L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 488-490.

26. V. TOCHILOVSKY, "Rules of Procedure for the International Criminal Court: problems to address in light of the experience of the *ad hoc* Tribunals", *N.I.L.R.* 1999, 352. Zie C.J.M. SAFFERLING, o.c., 184-185.

27. "accused" (ICTY Rule 47(H)ii).

2.3. DE PRE-TRIAL-FASE EN DE ROL VAN DE PRE-TRIAL-RECHTER IN HET JOEGOSLAVIË-TRIBUNAAL

Theoretisch gezien begint de eigenlijke *pre-trial phase* pas vanaf de bevestiging van de akte van beschuldiging door de *reviewing judge*.²⁸ Het statuut, noch het reglement voor de proces- en bewijsvoering, voorzien in een aparte rechterlijke instantie die deze fase superviseert. Wanneer de verdachte is aangehouden²⁹ en naar Den Haag is overgebracht, moet hij onmiddellijk voor de Vonniskamer (*Trial Chamber*) verschijnen (art. 20 van het statuut: *initial appearance*).³⁰ Deze eerste verschijning voor het tribunaal heeft tot doel de rechten van verdediging van de verdachte zo goed mogelijk te waarborgen. De *Trial Chamber* moet er immers over waken dat de verdachte wordt ingelicht over de tegen hem bestaande beschuldigingen in een taal die hij begrijpt en dat hij de draagwijdte ervan begrijpt. Er wordt vervolgens gevraagd of de verdachte schuldig of niet-schuldig pleit.³¹ Sinds de ERDEMOVIC-zaak³² zijn de voorwaarden waaraan een *guilty plea* moet voldoen nauwkeurig in *Rule 62bis* opgenomen.³³ Daarna wordt de datum van het proces vastgesteld. De zaak is dus al meteen in handen van de *Trial Chamber* die de zaak ten gronde zal behandelen.

Vooraleer het proces werkelijk kan beginnen, moeten de voorbereidingen plaatsvinden tijdens een procedure die in de *Rules* wordt aangeduid als *preliminary proceedings*. Gedurende deze *preliminary proceedings* geven de partijen mekaar wederzijds inzage in hun bewijsmateriaal en proberen de punten van overeenstemming en van verschil in hun visie op de feiten en beschuldigingen te vinden. Daarnaast kan de verdediging bepaalde moties indienen, die zullen worden beantwoord voor het eigenlijke proces begint. Om deze fase zo vlot mogelijk te laten verlopen, werden de *Rules* aangevuld met *Rule 65bis*, die in *status conferences* voorziet en *Rule 65ter* die toelaat dat één van de rechters van de aangewezen *Trial Chamber* wordt aangeduid als *pre-trial judge* die de voorbereiding van het proces regelt.³⁴ Het is de kamervoorzitter van de *Trial Chamber* die binnen zeven dagen na de eerste verschijning van de verdachte de *pre-trial*

28. L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", *o.c.*, 497.

29. Deze bijdrage gaat niet verder in op de voorlopige hechtenis. Zie hierover L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", *o.c.*, 498-503 (aanhouding), 514-516 (voorlopige hechtenis) en 521-526 (voorlopige invrijheidstelling).

30. C.L. BLAKESLEY, *o.c.*, 194.

31. De verdachte mag meteen antwoorden of gebruikmaken van een bedenktijd van 30 dagen; zie ICTY Rule 62(iii).

32. Prosecutor v. ERDEMOVIC, Sentencing Judgement, ICTY Case IT-96-22-T, 29 november 1996, hervormd door de Appeals Chamber, 7 oktober 1997. Zie ook S. YEE, "The ERDEMOVIC Sentencing Judgement: A questionable milestone for the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia", *Georgia Journal of International and Comparative Law* 1997, 263; J. JONES, *o.c.*, 218-221; A.-M. LA ROSA, *l.c.*, 956-957.

33. De Vonniskamer moet nagaan of de beslissing schuldig te pleiten vrijwillig werd genomen, onduidelijk is en steun vindt in voldoende feitelijke elementen waaruit de betrokkenheid van de beklaagde bij de feiten blijkt.

34. De eerste *pre-trial judge* werd aangewezen in de zaak Prosecutor v. KUNARAC e.a., Order appointing a pre-trial judge, ICTY Case IT-96-23, 18 juni 1998, nog voor de *Rules* in deze mogelijkheid hadden voorzien. Aanvankelijk was de aanwijzing van een *pre-trial judge* louter een mogelijkheid (*may designate*), maar nu is zijn aanwijzing procedureel verplicht (*shall designate*).

judge aanwijst.³⁵ Zijn taak bestaat erin toezicht uit te oefenen op de voorbereidingsfase van het proces. Hij moet de uitwisseling van informatie tussen de partijen bevorderen en coördineren en zorgen dat de zaak geen onnodige vertraging oploopt, zodat het proces tijdig en in alle eerlijkheid kan aanvangen.³⁶

Na de *disclosure*³⁷ door het Openbaar ministerie beschikken de partijen over 30 dagen om voorafgaande moties (*preliminary motions*)³⁸ in te dienen die betrekking kunnen hebben op de bevoegdheid van het tribunaal,³⁹ gebreken in de vorm van de dagvaarding, verzoeken tot samenvoeging of splitsing van procedures⁴⁰ of tot aanstelling van een kosteloze advocaat. Het is duidelijk dat deze moties eerder voor de verdediging interessante mogelijkheden bieden, dan voor het Openbaar ministerie. De *Trial Chamber* zal voor het begin van het proces uitspraak doen, ten laatste 60 dagen na de indiening van de motie. Vanwege het belang van deze kwesties is de *pre-trial judge* niet gemachtigd om alleen uitspraak te doen over zulke moties.

Van de mogelijkheid voorafgaande moties in te dienen, is in het verleden al veelvuldig gebruikgemaakt. Zo werd door de eerste verdachte die door het Joegoslavië-Tribunaal werd berecht, bij wege van voorafgaande motie, de bevoegdheid van het tribunaal in vraag gesteld.⁴¹ Eigenlijk beperkte de motie zich niet

35. B.v. Prosecutor v. MILOSEVIC, Order designating a pre-trial judge, ICTY Case IT-02-54, 30 oktober 2001.

36. G. BOAS, "Comparing the ICTY and the ICC: some procedural and substantive issues", *N.I.L.R.* 2000, 278, die expliciet spreekt van *pre-trial case management*.

37. De *disclosure of evidence*-fase: het Openbaar ministerie moet, behoudens uitzonderingen, aan de verdediging inzage verschaffen in al het bewijsmateriaal dat het gebruikte voor de bevestiging van de *indictment* en kopieën overhandigen van alle verklaringen van getuigen die tijdens het proces zullen worden gebruikt. De beklagde moet het Openbaar ministerie enkel vooraf verwittigen indien hij van plan is het argument in te roepen dat hij een alibi had of bij enig ander bijzonder verweer zoals verminderde toerekenbaarheid. Zie ICTY Rules 66-70; J. JONES, *o.c.*, 230-242; L.C. VOHRAH, "Pre-trial procedures and Practices", *o.c.*, 516-520.

38. ICTY Rule 72 (A); B.v. Prosecutor v. NALETILIC and MARTINOVIC, Decision on preliminary motion of MLADEN NALETILIC, ICTY Case IT-98-34-T, 11 mei 2000; J. JONES, *o.c.*, 253-271; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", *o.c.*, 536.

39. B.v. Prosecutor v. DUSKO TADIC, Decision on the defence motion of the principle of *non-bis-in-idem*, ICTY Case IT-94-1-T, 14 november 1995 met commentaar O. LAGODNY, in A. KLIP en G. SLUITER (ed.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals (Vol. I), The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia 1993-1998*, Antwerpen, Groningen, Oxford, Wenen, Intersentia, Hart, Verlag Österreich, 1999, 141.

40. L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", *o.c.*, 539-540. B.v. Prosecutor v. DELALIC & others, Decision on motions for separate trial filed by the accused ZENIL DELALIC and the accused ZDRAVKO MUCIC, ICTY Case IT-96-21-T, 25 september 1996, bevestigd in beroep door Decision on application for leave to appeal (separate trials), ICTY Case IT-96-21-AR72, 14 oktober 1996. Bij de beoordeling van een verzoek tot splitsing speelt het argument van de vlotte rechtsgang een belangrijke rol. Verdachten moeten zo snel en efficiënt mogelijk worden berecht en het tribunaal wil geen tijd verliezen door in verwante zaken dezelfde getuigen te moeten aanhoren, wat ook te traumatiserend is voor de slachtoffers die moeten getuigen. Het beroemdste voorbeeld is ongetwijfeld: Prosecutor v. MILOSEVIC, Decision on prosecution interlocutory appeal from refusal to order joinder, ICTY Case IT-99-37-AR73, IT-01-50-AR73 en IT-01-51-AR73, 1 februari 2002, waarbij de aanklachten betreffende Kosovo, Bosnië en Kroatië werden samengevoegd.

41. Hetzelfde gebeurde in het Rwanda-Tribunaal: zie Prosecutor v. KANYABASHI, Decision on the defence motion on jurisdiction, Case ICTR-96-15-T, 18 juni 1997, *H.R.L.J.* 1997, 343. Commentaar C. KREB, in A. KLIP en G. SLUITER (ed.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals (Vol. II), The International Criminal Tribunal for Rwanda 1994-1999*, Antwerpen, Groningen, Oxford, Wenen, Intersentia, Hart, Verlag Österreich, 2001, 23.

tot de vraag of bepaalde misdrijven wel onder de materiële bevoegdheid van het tribunaal vielen, maar werd de wettigheid en legitimiteit van de oprichting van het tribunaal zelf in vraag gesteld. In een voor het voortbestaan van het tribunaal uiterst belangrijke beslissing oordeelde de betrokken *Trial Chamber* dat het volledig binnen de beoordelingsmarge van de Veiligheidsraad viel of de oprichting van het tribunaal mogelijk was op basis van hoofdstuk 7 van het V.N.-Handvest en dat de *Trial Chamber* niet bij machte was om de legitimiteit van de resoluties van de Veiligheidsraad te beoordelen.⁴²

Moties die de gebreken in de vorm van de *indictment* opwerpen,⁴³ hebben meestal betrekking op de vaagheid of onduidelijkheid van de tenlasteleggingen. De *indictment* is echter steeds enigermate beknopt en bondig, vermits zij op een vroeg tijdstip in de procedure wordt opgesteld. Volgens artikel 18(4) van het statuut bevat de *indictment* een bondige uiteenzetting van de feiten en de misdaden. De details verneemt de beklaagde tijdens de *disclosure*-fase. Naarmate de procedure vordert, krijgt de verdachte bijgevolg toenemende faciliteiten om zijn verdediging voor te bereiden, zodat aan de eisen van artikel 21(4)(a)⁴⁴ wordt voldaan.⁴⁵ De mogelijkheid voorafgaande moties in te dienen, is niet bedoeld om dan reeds feitenkwesties te horen beslechten of om de waarheidsgetrouwheid van het bewijsmateriaal aan te vechten. Daarover kan enkel de *Trial Chamber* beslissen tijdens het proces ten gronde.⁴⁶

Tegen een uitspraak over voorafgaande moties staat in principe geen tussenberoep open, behalve bij uitspraken over een exceptie van onbevoegdheid (*Rule 72(B)(i)*) of in de andere gevallen indien de Vonniskamer een verklaring (*certification*) uitgeeft waaruit blijkt dat de kwestie het eerlijke en vlotte procesverloop of de afloop van het proces aanzienlijk kan beïnvloeden en waarvoor een onmiddellijke oplossing van de Kamer van Beroep wenselijk is (*Rule 72(B)(ii)*).⁴⁷

42. De *Trial Chamber* gaf niettemin toch ook enkele argumenten om de wettigheid van de resolutie aan te tonen. Prosecutor v. TADIC, Decision on the defence motion on jurisdiction, ICTY Case IT-94-I-T, 10 augustus 1995, in beroep bevestigd door decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, ICTY Case IT-94-I-AR72, 2 oktober 1995 met commentaar H. FISCHER, in A. KLIP en G. SLUITER, *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals (Vol. I)*, o.c., 140; M. SASSOLI, "La première decision de la chambre d'appel du Tribunal Pénal International pour l'ex-Yougoslavie: TADIC (compétence)", *R.G.D.I.P.* 1996, 101-134; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 537; C. WARBRICK, "The International Criminal Tribunal for Yugoslavia: the decision of the appeals chamber on the interlocutory appeal on jurisdiction in the TADIC CASE", *I.C.L.Q.* 1996, 691-696.

43. B.v. Prosecutor v. KRNOLEJAC, Decision on the defence preliminary motion on the form of the indictment, ICTY Case IT-97-25, 24 februari 1999.

44. Art. 21(4)(a) garandeert iedereen tegen wie een beschuldiging is ingebracht het recht zo spoedig mogelijk, in een taal die hij begrijpt en op uitvoerige wijze, te worden geïnformeerd over de aard en de motieven van de beschuldiging tegen hem.

45. Anders: A.-M. LA ROSA, *l.c.*, 973.

46. B.v. Prosecutor v. DELALIC & others, Decision on motion by the accused ESAD LANDZO based on defects in the form of the indictment, ICTY Case IT-96-21-T, 15 november 1996; Prosecutor v. KVOCKA, KOS, RADIC en ZIGIC, Decision on defence preliminary motions on the form of the indictment, ICTY Case IT-98-30-PT, 12 april 1999 met commentaar A. KLIP, in A. KLIP en G. SLUITER (ed.), *Annotated Leading Cases of International Tribunals (Vol. III)*, o.c., 122-125; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 539.

47. Zoals laatst gewijzigd op 1 mei 2002 ingevolge de beslissing van de rechters op de buitengewone voltallige zitting van 23 april 2002. Voordien kon hoger beroep in andere gevallen dan bevoegdheidsexcepties worden ingesteld indien drie rechters van de Kamer van Beroep (*Appeals* →

Vanwege de wapengelijkheid beschikken de beklagde en het Openbaar ministerie over eenzelfde appelrecht. Dat bij bevoegdheidsexcepties een recht op onmiddellijk hoger beroep werd voorzien, is begrijpelijk omdat het zinloos is de beslissing over deze exceptie uit te stellen tot op het einde van een potentieel lang, emotioneel en duur proces.⁴⁸

Behalve de specifieke moties van *Rule 72* kunnen partijen op basis van *Rule 73* op ieder ogenblik tijdens de procedure andere moties aan de rechters voorleggen. De beroepsmogelijkheden zijn ook hier beperkt omdat *certification* van de Vonniskamer is vereist. *Rule 73* biedt de verdediging de ideale gelegenheid om de uitsluiting van onregelmatig verkregen bewijs te bekomen,⁴⁹ zoals de zuivering der nietigheden in België. Het bewijsstelsel in de ICTY-procedure is uitermate soepel. Elk element dat relevant is en bewijswaarde heeft, is in beginsel toelaatbaar,⁵⁰ tenzij er ernstige twijfels rijzen over de betrouwbaarheid of wanneer het is verkregen op een onregelmatige wijze.⁵¹ De vraag op welk tijdstip bezwaren met betrekking tot de ontvankelijkheid van het bewijsmateriaal kunnen worden geuit, is eigenlijk van minder belang, vermits het uiteindelijk toch steeds de *Trial Chamber* is die een beslissing neemt. Er is immers geen aparte *Pre-Trial Chamber*. De moeilijke vragen betreffende de al dan niet definitieve zuivering van de nietigheden door de Kamer van Inbeschuldigingstelling in België,⁵² doen zich dus niet voor.

Na de afwikkeling van de preliminaire moties vraagt de *pre-trial judge* het Openbaar ministerie en de verdediging om in conclusies een uiteenzetting te geven van de feiten en de juridische aspecten van de zaak, een overzicht van punten die wel en niet ter discussie staan en een lijst van de getuigen die ze van

→
Chamber) hun toestemming gaven (*leave to appeal*) en op voorwaarde dat de middelen van de appellant ernstig waren. Zie L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 540. Voor de voorwaarden voor deze *leave to appeal*, zie Prosecutor v. DELALIC & others, Decision on application for leave to appeal (separate trials), ICTY Case IT-96-21-AR72, 14 oktober 1996, nrs. 16-20. De nieuwe regeling is minder omslachtig, maar de *Trial Chamber* is misschien restrictiever in het toekennen van zo'n *certification*, aangezien zij hierbij toestaat dat haar eigen beslissingen in twijfel worden getrokken.

48. Zie Prosecutor v. TADIC, Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, ICTY Case IT-94-I-AR72, 2 oktober 1995, nrs. 5-6.

49. Prosecutor v. MUCIC, Decision on ZDRAVKO MUCIC's motion for the exclusion of evidence, ICTY Case IT-96-21-T, 2 september 1997 met commentaar G. SLUTER, in A. KLIP en G. SLUTER (ed.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals (Vol. I)*, o.c., 242 (betreffende schending van de rechten van de verdachte tijdens het verhoor door Oostenrijkse vervolgingsinstanties en door de Prosecution Office bij het ICTY).

50. ICTY Rule 89(A) en (C).

51. ICTY Rule 95. Het ICTY overstijgt zo elk nationaal bewijsstelsel.

52. Zie de problemen met art. 235bis § 5 Sv.: A. DE NAUW, "De zuivering van de nietigheden door de Kamer van Inbeschuldigingstelling na de Wet van 12 maart 1998. Een maat voor niets", in *Liber Amicorum Jozef Van den Heuvel*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 463-473; M. MINNAERT, "De controle op de regelmatigheden en de sluiting van het onderzoek", in BELGISCH-LUXEMBURGSE UNIE VOOR HET STRAFRECHT (ed.), *Perspectieven uit de recente rechtspraak in strafzaken*, Gent, Mys & Breesch, 2001, 146; T. DE MEESTER en PH. TRAEST, "De regeling van de rechtspleging door de onderzoeksgerechten en de zuivering van de nietigheden tijdens het vooronderzoek", in *Het vernieuwde strafprocesrecht. Een eerste commentaar bij de wet van 12 maart 1998*, Antwerpen, C.B.R.-Maklu, 1998, 258-261.

plan zijn op te roepen.⁵³ De *pre-trial judge* maakt hiervan samenvattingen die hij ter beschikking stelt van de *Trial Chamber*.⁵⁴ De vonnisrechters kunnen dus goed voorbereid aan het proces beginnen. Zij worden vooraf op de hoogte gebracht van de belangrijkste feitelijke en juridische vragen die zij zullen moeten oplossen.

In de loop van het bestaan van het tribunaal heeft zich een praktijk ontwikkeld waarbij de partijen regelmatig onder leiding van de *Trial Chamber* of een rechter van de *Trial Chamber* samenkomen en afspraken maken met betrekking tot het procesverloop, informatie uitwisselen en knelpunten bespreken. Deze praktijk werd gecodificeerd in *Rule 65bis*, die nu expliciet stelt dat binnen 120 dagen na de eerste verschijning van de verdachte voor het tribunaal een *status conference* zal gehouden worden en nadien telkens binnen 120 dagen na de vorige.⁵⁵ Juist voor de uiteenzettingen van het Openbaar ministerie op het proces wordt een *pre-trial conference* georganiseerd⁵⁶ en voordat de beklaagde zijn verdediging gaat uiteenzetten, wordt een gelijkaardige *pre-defence conference* gehouden.⁵⁷

Een voorstel om de duurtijd van de processen te verkorten dringt aan op een nog sterkere rechterlijke tussenkomst in de voorbereidingsfase. Vooral op de presentatie van de bewijzen zou veel tijd bespaard kunnen worden, wanneer de *pre-trial judge* getuigenverhoren die irrelevant zijn of enkel ander bewijs bevestigen, vooraf kan weren. Daarnaast zou hij bewijzen die door de tegenpartij niet worden betwist, in verkorte vorm aan de *Trial Chamber* kunnen voorleggen.⁵⁸

De vraag is gerezen of de *reviewing judge*⁵⁹ na de bevestiging van de akte van beschuldiging en de *pre-trial judge*⁶⁰ na zijn tussenkomsten in de *preliminary proceedings* nog wel onpartijdig en onbevooroordeeld kunnen zetelen in de *Trial Chamber* die de grond van de zaak behandelt. De rechters van het Joegoslavië-Tribunaal hebben echter geoordeeld dat rechters in staat moeten zijn hun oordeel enkel op basis van de ter zitting voorgedragen bewijzen te vormen en dat het een voordeel biedt dat één van de rechters van de Vonniskamer reeds van in het begin van de procedure de zaak in goede banen leidt.⁶¹ Dezelfde discussie vindt plaats in Duitsland, waar de vonnisrechter in een tussenprocedure (*Zwischenverfahren*) nagaat of er voldoende bezwaren zijn tegen de verdachte. Is deze rechter bevooroordeeld, wanneer hij de zaak ten gronde bekijkt, omdat hij reeds eerder in de zaak was opgetreden? Een scheiding tussen deze functies lijkt de bescherming van de verdachte ten goede te komen, maar dit betekent dat

53. De *pre-trial judge* coördineert deze uitwisselingen en bepaalt de tijdschema's. ICTY Rule 65ter(F); B.v. Prosecutor v. NALETILIC and MARTINOVIC, Decision on motion for an extension to submit the pre-trial brief, ICTY Case IT-98-34-T, 21 november 2000.

54. ICTY Rules 65ter(E) tot (K).

55. B.v. Prosecutor v. SIMIC & others, Scheduling Order, ICTY Case IT-95-9-T, 24 januari 2001, waarin de rechter het tijdstip van de komende *status conference* vastlegt.

56. ICTY Rule 73bis; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", *o.c.*, 541-542.

57. ICTY Rule 73ter.

58. D.A. MUNDIS, "Improving the Operation and Functioning of the International Criminal Tribunals", *A.J.I.L.* 2000, 764-767.

59. ICTY Rule 15(C): de *reviewing judge* is niet uitgesloten om nadien in dezelfde zaak in de *Trial Chamber* te zetelen. Hij maakt er echter niet noodzakelijk deel van uit.

60. ICTY Rule 65ter: De *pre-trial judge* maakt per definitie deel uit van de *Trial Chamber*.

61. L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", *o.c.*, 544.

extra rechtbanken moeten worden gecreëerd. De conclusie was dan ook dat de toestand best kon blijven zoals hij was, zolang de rechters erin slagen een onderscheid te maken tussen de beoordeling van de *prima facie* zwaarwichtigheid van het dossier en de beoordeling van de uiteindelijke schuldvraag.⁶² Dit hoeft niet noodzakelijk te betekenen dat de beklaagde geen eerlijk proces krijgt. Tijdens het onderzoek ter terechtzitting krijgt hij natuurlijk nog alle kansen voor zijn verdediging. De rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is op dit vlak ook niet altijd even duidelijk. In de iets oudere arresten besloot het Hof dat er in de ogen van de verdachte een schijn van partijdigheid kan ontstaan indien de verwijzingsrechter nadien ook zetelt in de rechtbank die oordeelt over de grond van de zaak.⁶³ In een later arrest oordeelde het Hof dat de aard van de beslissing van een verwijzingsrechter hem nog niet *ipso facto* bevooroordeeld maakt. Alles hangt eigenlijk af van de concrete omstandigheden van de zaak.⁶⁴

2.4. BESPREKING

Het gebrek aan tegenspraak van de verdachte bij de bevestiging van de akte van beschuldiging wordt enigszins goedge maakt doordat de verdediging in de aanloop van het proces talrijke en zeer uiteenlopende voorafgaande moties kan opwerpen (met betrekking tot de bevoegdheid of gebreken in de vorm van de akte van beschuldiging) en verder op ieder ogenblik tijdens de procedure de ontvankelijkheid van bewijzen in vraag kan stellen. Tussenberoep wordt zoveel mogelijk beperkt en op een versnelde manier afgehandeld om zo weinig mogelijk tijd te verliezen.⁶⁵ De misdaden binnen de bevoegdheid van het tribunaal zijn wel onverjaarbaar, maar vanuit efficiëntieoverwegingen is een snelle berechting aan te bevelen. Een te groot tijdsverloop tussen de feiten en de berechting tast de kwaliteit van het bewijs aan en bovendien is het ad-hoctribunaal slechts tijdelijk en moet het binnen een redelijke termijn klaar geraken met zijn taak.

62. P. HÜNERFELD, "Les rapports entre l'organisation judiciaire et la procédure pénale" (Preadvies voor Duitsland voor het XIVe Internationaal Congres voor Strafrecht), *R.I.D.P.* 1989, 1007-1008.

63. BEN YAACOUB v. België, E.H.R.M., 27 november 1987, *Publ. ECHR, Serie A*, vol. 127. Onverenigbaarheid tussen verwijzingsrechter van de raadkamer en vonnisrechter in dezelfde zaak. Zie ook Cass. 29 mei 1985, *R.D.P.* 1985, 798 met conclusie adv.-gen. PIRET. Door dit cassatiearrest was het Belgische probleem al opgelost nog voor het Europees Hof uitspraak kon doen. De zaak werd dan ook van de rol van het Mensenrechtenhof geschrapt.

64. SARAIVA DE CARVALHO v. Portugal, E.H.R.M., 14 januari 1993, *Publ. ECHR, Serie A*, vol. 286-B. De motivering is interessant: "he took no steps in the investigation or in the prosecution. His detailed knowledge of the case did not mean that he was prejudiced in a way that prevented him from being impartial when the case came to trial. His function in the initial phase of the proceedings was to satisfy himself not that there was a 'particularly confirmed suspicion' but that there was *prima facie* evidence. Nor can [his] preliminary assessment of the available evidence be regarded as a formal finding of guilt."; zie ook CASTILLO-ALGAR v. Spanje; E.H.R.M., 28 oktober 1998, <http://dh-cour.coe.fr>, waar door de concrete omstandigheden van de zaak wel een schending van art. 6 § 1 EVRM werd vastgesteld. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en Strafprocesrecht in hoofdlijnen*, II, Antwerpen, Maklu, 1999, 652-655.

65. Zie ICTY Rule 116bis. De beroepsprocedure kan volledig schriftelijk verlopen en volgens het tijdschema dat binnen 15 dagen na het instellen van het hoger beroep door de kamervoorzitter wordt vastgelegd.

De *disclosure* van het bewijsmateriaal in de aanloop naar de terechtzitting is typisch voor een *common law*-stelsel, waar zowel de vervolgende partij als de verdediging geacht worden respectievelijk hun bewijzen *à charge* en *à décharge* te verzamelen. Naar *civil law*-normen zou de verdachte gewoon inzage krijgen in het dossier van de rechtspleging dat hoofdzakelijk door het parket wordt aangelegd en waarin alle bewijzen *à charge* en *à décharge* worden gebundeld.

2.5. PROCEDURE BIJ VERSTEEK

De eerste verschijning voor het tribunaal en alles wat erop volgt, kan slechts doorgang vinden als de verdachte werd aangehouden en naar Den Haag overgebracht. Het is een fundamenteel recht in artikel 21(4)(d) van het statuut dat de verdachte zal worden berecht in zijn aanwezigheid. Het ICTY volgt dus het *common law*-principe dat *trials in absentia* verbiedt. Om toch niet volledig machteloos te staan, wanneer staten niet willen meewerken bij de aanhouding van de verdachten die zich op hun grondgebied bevinden, hebben de rechters in de *Rules of Procedure and Evidence* voorzien in een procedure die het Openbaar ministerie toelaat in openbare terechtzitting alle bewijzen tegen de verdachte aan een *Trial Chamber* te presenteren, zonder dat de verdachte aanwezig is.⁶⁶ De *Trial Chamber* zal echter geen uitspraak doen over de schuld van de verdachte, maar gaat enkel na – zoals een *reviewing judge*⁶⁷ – of er voldoende aanwijzingen zijn om te geloven dat de verdachte de misdaden die hem ten laste worden gelegd, heeft gepleegd. De openbaarmaking van de wrede misdaden moet een nieuwe impuls geven aan de betrokken staten om alsnog hun medewerking te verlenen en moet tevens de nagedachtenis van deze vreselijke gebeurtenissen wereldwijd mogelijk maken.

De procedure van *Rule 61* kan opgestart worden als het aanhoudingsbevel na een redelijke termijn nog steeds niet werd uitgevoerd en als alle redelijke maatregelen werden uitgeput om het bevel ten uitvoer te leggen (o.a. toezending van het bevel naar alle nationale autoriteiten en openbaarmaking van de *indictment* in de media zodat de verdachte weet heeft van de aanklacht tegen hem).

Een uitspraak na een procedure van *Rule 61* heeft een groter gewicht dan een gewone bevestiging van de *indictment* overeenkomstig *Rule 47*, juist omdat de aanklagers *al* het beschikbaar bewijsmateriaal (oude getuigenverklaringen, nieuwe getuigen die kunnen worden opgeroepen om mondeling te getuigen voor de *Trial Chamber*)⁶⁸ hebben voorgelegd aan een *voltallige Trial Chamber*. Bovendien kan de *Trial Chamber* een internationaal aanhoudingsbevel uitvaardigen, maatregelen nemen die ertoe strekken de tegoeden van de verdachte te

66. ICTY Rule 61; Prosecutor v. KARADZIC and MLADIC, Review of the indictment pursuant to Rule 61 of the Rules of Procedure and Evidence, ICTY Case IT-95-5-R61, 11 juli 1996 met commentaar B. ZAGARIS, in A. KLIP en G. SLUITER (ed.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals* (Vol. I), o.c., 679; Prosecutor v. RAJIC, Review of the indictment pursuant to Rule 61 of the Rules of Procedure and Evidence, ICTY Case IT-95-12-R61, T. Ch. II, 13 september 1996; B. MOLINA, o.c., 858; L.C. VOHRAH, "Pre-trial Procedures and Practices", o.c., 503-508.

67. Deze *reviewing judge* maakt in een *Rule 61*-procedure zelf deel uit van de *Trial Chamber* (ICTY Rule 61(A)).

68. ICTY Rule 61(B). Het gaat om het bewijs dat het Openbaar ministerie ook al had gebruikt ter ondersteuning van de *indictment*, aangevuld met om het even welke andere bewijzen.

blokken en de V.N.-Veiligheidsraad informeren over het gebrek aan medewerking van de betrokken staat.⁶⁹

Hoewel de motieven voor deze procedure volkomen gerechtvaardigd lijken, komt ze de positie van de verdachte niet ten goede. De minimale *fair trial*-rechten⁷⁰ zijn immers niet van toepassing op deze *in absentia*-procedure. Zo heeft een *Trial Chamber* aan de advocaten van een gezochte verdachte geweigerd ter terechtzitting aanwezig te zijn en inzage te geven in de stukken.⁷¹ Wat is dan het statuut van het bewijs dat door het Openbaar ministerie zonder tegenspraak wordt aangevoerd? Wordt dit vermoed de waarheid te bevatten tot bewijs van het tegendeel? Moet het bewijs opnieuw aan de *Trial Chamber* worden voorgelegd op het echte proces als de verdachte later toch zou worden aangehouden? Het is daarom misschien toe te juichen dat de *Rule 61*-procedure een beetje in onbruik is geraakt. Het Openbaar ministerie heeft deze procedure immers niet meer nodig om internationale aanhoudingsbevelen te verkrijgen, gelet op de huidige praktijk van de bijna wereldwijde verspreiding van de akten van beschuldiging (o.a. ook via de SFOR-troepenmacht).⁷²

3. Het Internationaal Strafgerechtshof

3.1. DE KAMER VAN VOORONDERZOEK (PRE-TRIAL CHAMBER (PTC))

Na jarenlange pogingen om een permanent Internationaal Strafhof op te richten, een aanzienlijk aantal staten er op 17 juli 1998 in geslaagd het Statuut van Rome⁷³ goed te keuren.⁷⁴ Omdat de 60e ratificatie van het Verdrag van Rome in april een feit was, kon het op 1 juli 2002 in werking treden.⁷⁵ Het zal echter nog een hele tijd duren voor het Strafhof echt operationeel zal zijn, omdat nog een groot aantal praktische zaken moet worden geregeld.⁷⁶ Het Strafhof zal bevoegd zijn voor het berechten van mensen die worden verdacht van oorlogsmisdaden, misdaden tegen de mensheid, genocide en later ook agressie, indien de staten niet bereid zijn of niet in staat zijn om de verdachten zelf te berechten. Voor wat het toezicht op het vooronderzoek en de afsluiting van dit onderzoek betreft,

69. ICTY Rule 61(D) en (E).

70. Zoals vastgelegd in art. 21 ICTY-Statuut.

71. Prosecutor v. KARADZIC en MLADIC, Decision rejecting the request submitted by Mr. MEDVENE and Mr. HANLEY III Defence counsels for RADOVAN KARADZIC, ICTY Case IT-95-18, 5 juli 1996. De advocaten kunnen de zaak wel vanuit het publiek bijwonen, maar mogen niet tussenkomen ter verdediging van hun cliënt. A.-M. LA ROSA, *I.c.*, 951-952.

72. D.A. MUNDIS, *I.c.*, 762-763.

73. U.N.Doc. A/CONF.183/9, *International Legal Materials*, 1998, 999 en <http://www.un.org/law/icc/index.html>. Voor een officiële Nederlandse tekst, zie de bijlage bij de Wet van 25 mei 2000 houdende instemming met het Statuut van Rome van het Internationaal Strafgerechtshof, gedaan te Rome, op 17 juli 1998, *B.S.* 1 december 2000.

74. T. ONGENA, "Een Internationaal Strafhof: kan Sisyphus eindelijk rusten?", *Panopticon* 1999, 230; M. POLITI en G. NESI (ed.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: a challenge to impunity*, Aldershot, Ashgate, 2001, 319 p.

75. Art. 126 Statuut van Rome. Intussen waren er al 78 ratificaties op 1 september 2002.

76. Zie W.A. SCHABAS, "Follow up to Rome: Preparing for Entry into Force of the International Criminal Court Statute", *H.R.L.J.* 1999, 157-166.

hebben de opstellers van het statuut, dat verder wordt uitgewerkt in het Reglement voor de proces- en bewijsvoering (*Rules of Procedure and Evidence*),⁷⁷ ook weer getracht de meer accusatoire rechtsstelsels met de meer inquisitoire te verzoenen.⁷⁸ Het belangrijkste verschil met de ad-hoctribunalen is dat het Statuut van Rome wel uitdrukkelijk in Kamers van Vooronderzoek (*Pre-Trial Chambers (PTC)*) voorziet, die naargelang hun taak overeenkomstig het Procedurereglement zijn samengesteld uit één of drie rechters.⁷⁹

De keuze voor de *Pre-Trial Chamber* is te verklaren vanuit de wil van de opstellers van het statuut om in navolging van de *Rules* van de ad-hoctribunalen de rechterlijke taken tijdens het vooronderzoek zo goed mogelijk te stroomlijnen. Deze pre trial-rechters kunnen al het nodige doen om het eigenlijke proces tot in de puntjes voor te bereiden en kunnen tegelijk toezicht uitoefenen op het onderzoek van het Openbaar ministerie.⁸⁰

De *Pre-Trial Chamber* van het Internationaal Strafhof vervult taken die in het Belgisch strafprocesrecht deels door de onderzoeksrechter⁸¹ en deels door de Raadkamer worden uitgeoefend.⁸² Hieruit blijkt meteen dat de PTC over aanzienlijk meer bevoegdheden en macht beschikt dan de *pre-trial judge* van de ad-hoctribunalen.⁸³ Het is echter niet de taak van de PTC om het onderzoek actief te leiden, zoals een Franse onderzoeksrechter. De kritiek die in Frankrijk⁸⁴ te horen was ten aanzien van de te machtige figuur van de onderzoeksrechter die het onderzoek leidt, dwangmaatregelen uitvaardigt en over de doorverwijzing naar de vonnisrechter beslist, wordt dus grotendeels opgevangen in het Statuut van Rome. De vergelijking met het Italiaanse systeem gaat beter op. Daar ver-

77. In deze bijdrage wordt steeds verwezen naar de *Rules of Procedure and Evidence*, zoals ze werden vastgelegd in het *Report of the Preparatory Commission for the International Criminal Court*, 12 juli 2000, terug te vinden onder code PCNICC/2000/INF/3/Add.1. (hierna afgekort als: ICC Rule).

78. W.A. SCHABAS, *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2001, 94-96.

79. Art. 39 § 2 (b) Statuut. Art. 57 § 2 (b) van het statuut geeft aan welke beslissingen steeds door drie rechters moeten worden genomen. Zie ook F. GUARIGLIA en K. HARRIS, "Article 57. Functions and powers of the *Pre-Trial Chamber*", in O. TRIFFTERER (ed.), *Commentary on the Rome Statute on the International Criminal Court. Observer's Notes, Article by Article*, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, 745, nr. 4.

80. K.A.A. KHAN, "Article 34. Organs of the Court", in O. TRIFFTERER (ed.), *o.c.*, 592, nr. 7.

81. In andere landen is dit soms een rechter van het onderzoek. Het gaat onder andere om de bevoegdheden van de PTC in de artikelen 56 (unieke gelegenheid om bewijsmateriaal te vergaren – PTC zorgt voor begeleidende maatregelen met het oog op de bescherming van de rechten van de verdediging), 57 § 3 (dwangmaatregelen zoals huiszoekingen, overlegging van documenten, bescherming van getuigen, het Openbaar ministerie toestemming geven om op het grondgebied van een andere staat te onderzoeken, medewerking van andere staten opeisen) en 58 (uitvaardigen van aanhoudingsbevel of bevel om te verschijnen).

82. N. ZAKR, "Les aspects institutionnels de la Cour Pénale Internationale", *J.D.I.* 2002, 454-455.

83. G. BOAS, "Comparing the ICTY and the ICC: some procedural and substantive issues", *N.I.L.R.* 2000, 289.

84. H. JUNG, "Vers un nouveau modèle de procès pénal? Réflexions sur les rapports 'La mise en état des affaires pénales'", *R.S.C.* 1991, 534-535, die inderdaad vindt dat de onderzoeksrechter onverengbare functies cumuleerde en daarom voorstander is van het meer accusatoire systeem waar het Openbaar ministerie en de verdachte tegenover mekaar staan onder toezicht van een onpartijdige rechter die waakt over de wettigheid van het onderzoek. Anders: PH. WAQUET, "Réflexions sur les rapports de la Commission Justice Pénale et droits de l'homme", *R.S.C.* 1991, 518-522.

zamelt het Openbaar ministerie zijn bewijzen onder toezicht van een passieve, neutrale rechter, de *giudice per le indagini preliminari* (GIP), die achteraf ook oordeelt over de verwijzing van de verdachten naar het Vonnisgerecht. Omdat hij het onderzoek niet actief leidt, is hij ideaal geplaatst om het onderzoek af te sluiten. Hij is zeer vertrouwd met deze fase van het strafproces en kan tegelijk toch de nodige afstand bewaren.⁸⁵

In het kader van deze bijdrage gaan we dieper in op de vraag in welke mate de PTC toezicht uitoefent op de beslissing van de procureur om een verdachte al dan niet te vervolgen en door te verwijzen naar de Vonniskamer.

3.2. TOEZICHT OP DE BESLISSING VAN DE AANKLAGER OM DE VERDACHTE AL DAN NIET TE VERVOLGEN

Vanwege de specifieke positie van het Internationaal Strafhof komt de PTC in bepaalde gevallen reeds vroeg in de procedure tussen om mede een oordeel te vellen over de vraag of het aangewezen is dat het Openbaar ministerie een onderzoek zou opstarten.

Het raderwerk van het hof kan op drie manieren in werking worden gesteld.⁸⁶ Zowel een verdragsstaat als de Veiligheidsraad kunnen aan het Openbaar ministerie situaties signaleren waar er mogelijk misdaden werden gepleegd die onder de bevoegdheid van het Strafhof vallen. Daarnaast kan de procureur uit eigen beweging een onderzoek opstarten op basis van informatie die hij via andere kanalen heeft ontvangen. De opstellers van het statuut vonden dat deze laatste bevoegdheid de onafhankelijkheid van de procureur bevorderde. Anders zou het Strafhof steeds afhankelijk zijn van een initiatief van een staat of van de Veiligheidsraad. Maar om willekeur in hoofde van de procureur te vermijden en de vrees dat hij onder politieke druk zou kunnen komen te staan op te vangen, moet hij in deze hypothese eerst aan een rechter, de *Pre-Trial Chamber*, toelating vragen om een onderzoek te mogen voeren.⁸⁷ De PTC zal het verzoek en het bewijsmateriaal beoordelen en vervolgens beslissen of een redelijke grond bestaat om een onderzoek in te stellen. De PTC velt dus geen oordeel over de opportuniteit van het openen van een onderzoek, vermits dit een meer beleidspolitieke beslissing veronderstelt en de neutraliteit van de rechters van het Strafhof zou aantasten. Indien de PTC van oordeel is dat er een onvoldoende basis is om een onderzoek te starten, kan de procureur nog een nieuw verzoek indienen wanneer nieuwe feiten of bewijzen aan het licht komen. Deze filter, nog voor

85. P. CORSO, "Italy", in C. VAN DEN WYNGAERT (ed.), *Criminal procedures in the European Community*, Londen, Butterworths, 1993, 246-247.

86. Zgn. "trigger mechanism". Art. 13 Statuut; H.-J. BEHRENS, "Investigation, Trial and Appeal in the International Criminal Court Statute (Parts V, VI, VII)", in *Special issues on the International Criminal Court* (themanummer), *Eur. Journ. Crime Cr. L. Cr. J.* 1998, 430; M. BERGSMO, "The Jurisdictional Regime of the International Criminal Court (Part II, Articles 11-19)", in *Special issues on the International Criminal Court* (themanummer), *Eur. Journ. Crime Cr. L. Cr. J.* 1998, 351-354; T. ONGENA, *l.c.*, 251; W.A. SCHABAS, *o.c.*, 96-97.

87. Art. 15 Statuut; M.H. ARSANJANI, "The Rome Statute of the International Criminal Court", *A.J.I.L.* 1999, 27; M. BERGSMO en J. PEJIC, "Article 15. Prosecutor", in O. TRIFFTERER (ed.), *o.c.*, 359-363, nrs. 1-7; T. ONGENA, *l.c.*, 251; S. OSCHINSKY en Y. OSCHINSKY, "La création de la Cour Pénale Internationale par les Nations unies", *J.T.* 1999, (265), 268; D. SAROOSHI, "The Statute of the International Criminal Court", *I.C.L.Q.* 1999, 403; W.A. SCHABAS, *o.c.*, 98.

het onderzoek echt gestart is, is het resultaat van een te betreuren politiek compromis.⁸⁸ Het is een hindernis die vertragend werkt, die kan omzeild worden (door contact te zoeken met een staat die bereid is een klacht in te dienen) en die nutteloos is aangezien de procureur nauwelijks informatie kan voorleggen, aangezien het onderzoek nog niet is begonnen. Welke standaard moet de PTC hanteren om te oordelen of een onderzoek van start mag gaan?

Wanneer het Openbaar ministerie van een staat of van de V.N.-Veiligheidsraad informatie krijgt over misdaden die onder de bevoegdheid van het Strafhof ressorteren, moet het aan de hand van drie criteria oordelen of het een onderzoek zal voortzetten met het oog op een daadwerkelijke vervolging voor het Strafhof.⁸⁹

- (1) Er moeten redelijke vermoedens zijn dat er misdaden zijn gepleegd waarvoor het hof bevoegd is.
- (2) De zaak moet aan de ontvankelijkheidsvoorwaarden van artikel 17 voldoen.⁹⁰
- (3) De procureur moet nagaan of een onderzoek wel opportuun is (*in the interests of justice*), rekening houdend met de ernst van de feiten en de belangen van de slachtoffers. Wanneer de aanklager niet verder wil vervolgen, verwittigt hij de staat of de Veiligheidsraad die de zaak bij hem had aangebracht en de PTC.⁹¹

De betrokken staat en de Veiligheidsraad kunnen de PTC verzoeken de beslissing niet verder te vervolgen, te onderzoeken, waarna de PTC de aanklager kan vragen (niet dwingen) zijn beslissing te heroverwegen. Een sepot om opportuniteitsredenen (3e criterium) kan echter slechts uitwerking hebben als de PTC deze beslissing van de procureur bekrachtigt.⁹²

3.3. CONTROLE BIJ DE AFSLUITING VAN HET VOORONDERZOEK

3.3.1. Principe

Behalve deze vormen van toezicht op de opportuniteit van een onderzoek en de vervolging, kent het Statuut van Rome een procedure die sterke gelijkenissen vertoont met de Belgische regeling van de rechtspleging. Enige tijd na de aanhouding en overbrenging van de verdachte naar het Strafhof⁹³ vindt de bekrach-

88. Het Openbaar ministerie moet onafhankelijk een onderzoek kunnen opstarten. Zie L. ARBOUR, "The development of a coherent system of rules of international criminal procedure and evidence before the *ad hoc* international tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda", in A.I.D.P. (ed.), *Comparative Criminal Justice Systems*, Toulouse, Erès, 1998, 379; T.S. WARRICK, "Organization of the International Criminal Court: Administrative and Financial Issues", in C. BASSIOUNI (ed.), *The International Criminal Court: observations and issues before the 1997-98 Preparatory committee; and administrative and financial implications*, Toulouse, Erès, 1997, 52-54.

89. Art. 53 § 1 Statuut.

90. Over de ontvankelijkheidsvoorwaarden (art. 17 Statuut), zie *infra* bij de bespreking van de ontvankelijkheidsexcepties.

91. Art. 53 § 2 Statuut; T. ONGENA, *l.c.*, 252; S. OSCHINSKY en Y. OSCHINSKY, *l.c.*, 268; W.A. SCHABAS, *o.c.*, 100-101.

92. Art. 53 § 3 Statuut; H.-J. BEHRENS, *l.c.*, 431.

93. Het is de PTC die het aanhoudingsbevel uitvaardigt en, van zodra de verdachte naar Den Haag is overgebracht, een eerste verschijning voor het hof organiseert met het oog op het inlichten van de

tiging van de beschuldigingen plaats overeenkomstig artikel 61 van het statuut. De PTC zoekt dan, op het einde van het vooronderzoek, een antwoord op de vraag of de procureur voldoende bewijzen heeft verzameld die een lang en duur proces voor de *Trial Chamber* rechtvaardigen en beletten dat de verdachte zinloos in het openbaar moet terechtstaan. Omdat de bewijzen afkomstig kunnen zijn uit velerlei landen met uiteenlopende strafprocesrechtelijke normen, is een voorafgaande evaluatie van de kwaliteit en de toelaatbaarheid van het bewijs dan ook aangewezen. Tot slot laat deze procedure voor de PTC ook toe dat de verdachte zelf wordt gehoord, dat hij zijn standpunt te kennen geeft over de betrouwbaarheid van de bewijzen en eventueel zelf ontlastend bewijsmateriaal aanbrengt. Er moet wel voor worden gezorgd dat de PTC de taak van de Vonniskamer niet overneemt en dat er geen *trial before trial* plaatsvindt. Een bevestiging van de beschuldigingen geeft inderdaad misschien al een vrij sterke indruk over de schuld van de verdachte, maar de PTC mag uiteraard niet vooruitlopen op de uitspraak ten gronde.⁹⁴

Een groot verschil met de vergelijkbare procedure van de ‘*review of the indictment*’ bij de ad-hoctribunalen, is dat bij het permanent Strafhof de bekrachtiging van de tenlasteleggingen op het einde van het onderzoek geschiedt en ook nadat de aanhoudingsbevelen werden uitgevaardigd en uitgevoerd. De *confirmation of the charges* bestaat uit een zitting voor de PTC in aanwezigheid van het Openbaar ministerie en de verdachte met zijn raadsman.⁹⁵

3.3.2. Voorbereiding van de hoorzitting

Met het oog op de voorbereiding van de hoorzitting moeten de partijen wederzijds hun informatie en bewijzen uitwisselen.⁹⁶ Ook als de verdachte de verwijzing naar de *Trial Chamber* misschien niet zou kunnen tegenhouden, is de inzage in het bewijsmateriaal van de tegenpartij in ieder geval al mooi meegenomen. De PTC ziet erop toe dat deze *disclosure* op een behoorlijke wijze gebeurt

→

verdachte over de reden van zijn aanhouding en over zijn rechten krachtens het statuut. Nadien houdt de PTC toezicht op de voorlopige hechtenis. Art. 58 en 60 Statuut; K. AMBOS, *L.c.*, 758-759; H.-J. BEHRENS, *L.c.*, 432-433; W.A. SCHABAS, *o.c.*, 109-114.

94. Omdat er nog geen definitieve uitspraken gedaan worden, maar het enkel een vorm van controle betreft, waren er aanvankelijk voorstellen om het uitvaardigen van aanhoudingsbevelen en het bevestigen van *indictments* toe te vertrouwen aan het Voorzitterschap (*Presidency*) van het Strafhof. Zie b.v. *Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court*, 14 april 1998, met code A/CONF.183/2/Add.1, dat het werkdokument uitmaakte op de diplomatieke conferentie in Rome. Omdat de *Presidency* al genoeg administratieve taken had, werd echter een *Pre-Trial Chamber* opgericht. Over de voor- en nadelen van de PTC, zie ook: G. BITTI, “Les tribunaux de la justice pénale internationale au 20ème siècle: la création d’une cour criminelle internationale permanente – affrontement ou conciliation des dogmes et procédure pénale?”, in A.I.D.P. (ed.), *Comparative Criminal Justice Systems*, *L.c.*, 428-431.

95. Art. 61 § 1 Statuut; K. AMBOS, *L.c.*, 760; H.-J. BEHRENS, *L.c.*, 433; T. ONGENA, *L.c.*, 253-254; K. SHIBAHARA, “Article 61. Confirmation of the charges before trial” in O. TRIFFTERER (ed.), *o.c.*, 784-786, nrs. 1-5 en nr. 9; L. VAN TROOST, *L.c.*, 886. Art. 61 § 2 voorziet in een bijzondere procedure bij verstek.

96. Art. 61 § 3 Statuut, zoals verder uitgewerkt in ICC Rule 121; K. AMBOS, *L.c.*, 760; K. SHIBAHARA, *L.c.*, 788-789, nrs. 14-21.

en kan een rechter aanduiden die met dit doel bijeenkomsten (*status conferentes*) tussen de partijen organiseert.

3.3.3. *Excepties m.b.t. bevoegdheid en ontvankelijkheid*

De zitting begint met de voorlezing van de aanklacht. Op grond van artikel 19 kan het hof steeds ambtshalve of op verzoek van de verdachte, van staten of van het Openbaar ministerie zijn bevoegdheid nagaan en de ontvankelijkheid van een zaak onderzoeken. Bevoegdheids- of ontvankelijkheidsexcepties moeten zo vroeg mogelijk worden opgeworpen (*in limine litis*). De ontvankelijkheidsexcepties hebben betrekking op artikel 17, waarin het complementariteitsbeginsel⁹⁷ ligt verankerd. Een zaak is onontvankelijk indien ze reeds het voorwerp uitmaakt van een strafprocedure voor een bevoegde nationale rechtbank of op grond van het *ne bis in idem*-beginsel. Het Strafhof heeft in tegenstelling tot de ad-hoc-tribunalen dus geen voorrang op de nationale rechtsstelsels.

Om te voorkomen dat staten⁹⁸ het procesverloop storen met ontvankelijkheidsexcepties, legt artikel 18 van het statuut aan de procureur de verplichting op om, wanneer hij een onderzoek wil instellen, de staten te verwittigen die normaliter rechtsmacht zouden hebben over de betrokken misdaden.⁹⁹ Na deze kennisgeving hebben de staten een maand tijd om te laten weten of ze zelf al een onderzoek of een vervolging hebben opgestart met betrekking tot deze misdaden. De aanklager kan zich in dat geval terugtrekken of aan de *Pre-Trial Chamber* toelating vragen om het onderzoek toch zelf te voeren. Tegen de beslissing van de PTC kan hoger beroep worden ingesteld, afhankelijk van het geval, door de procureur of door de staat in kwestie, volgens een versnelde procedure. Aldus waakt de PTC over de toepassing van het complementariteitsbeginsel en verdeelt ze de zaken over de nationale rechtbanken en het Strafhof. Na toepassing van artikel 18 van het statuut kan een staat enkel nog een nieuwe exceptie van onontvankelijkheid krachtens artikel 19 opwerpen bij belangrijke nieuwe feiten of bij gewijzigde omstandigheden.

De excepties van onbevoegdheid kunnen betrekking hebben op de bevoegdheid van het Strafhof *ratione materiae*, *ratione personae* of *ratione temporis*.

Zolang de verdachte nog niet is doorverwezen naar de *Trial Chamber*, is de PTC bevoegd om over al deze excepties uitspraak te doen¹⁰⁰ en moet zij de nodige maatregelen nemen om hierover een aparte zitting te houden ofwel de kwestie samen te voegen met de *confirmation of the charges* op voorwaarde dat een samenvoeging geen onredelijke vertraging teweegbrengt. Alle partijen met

97. Zie D. SAROSHII, "The Statute of the International Criminal Court", *I.C.L.Q.* 1999, 394-395 en 403.

98. Ook staten kunnen ontvankelijkheidsexcepties opwerpen. Artikel 19 § 2 Statuut; M.H. ARSANJANI, "The Rome Statute of the International Criminal Court", *A.J.I.L.* 1999, 27; C.K. HALL, "Article 19. Challenges to the jurisdiction of the Court or the admissibility of a case", in O. TRIFFTERER (ed.), *o.c.*, 1999, 409, nr. 6.

99. Art. 18 Statuut; M. BERGSMO, "The Jurisdictional Régime of the International Criminal Court (Part II, Articles 11-19)", *l.c.*, 360-361; D.D. NTANDA NSEREKO, "Article 18. Preliminary rulings regarding admissibility", in O. TRIFFTERER (ed.), *o.c.*, 1999, 395-404; T. ONGENA, *o.c.*, 238; W.A. SCHABAS, *o.c.*, 101-102.

100. Art. 19 § 6 Statuut en ICC Rule 58; M. BERGSMO, "The Jurisdictional Regime of the International Criminal Court (Part II, Articles 11-19)", *l.c.*, 361-362; C.K. HALL, *l.c.*, 413, nr. 19.

inbegrip van de slachtoffers kunnen schriftelijke conclusies nemen. De PTC doet eerst uitspraak over de bevoegdheid van het Strafhof en nadien over de ontvankelijkheid van de zaak. Tegen de uitspraak van de PTC staat onmiddellijk hoger beroep open bij de Kamer van Beroep overeenkomstig artikel 82 van het statuut.¹⁰¹

Het risico bestaat dat het prejudicieel procesverloop regelmatig zal worden lamgelegd door een mogelijke opeenstapeling van tussengeschillen rond preliminaire moties. Strikte tijdslimieten en een verplichting de moties zoveel mogelijk te concentreren, kunnen het leed hier misschien enigszins verzachten. We mogen niet vergeten dat de verdachte zich meestal in voorlopige hechtenis bevindt, daar een voorlopige invrijheidsstelling bij zware misdaden eerder zeldzaam zal zijn. Het recht op een berechting binnen een redelijke termijn¹⁰² kan hier in het gedrang komen.

3.3.4. De zitting

Na de afhandeling van de preliminaire excepties krijgt de aanklager het woord. Met behulp van bewijsmiddelen, die schriftelijk en beknopt mogen zijn, moet hij de PTC doen geloven dat er voldoende ernstige redenen bestaan dat de verdachte de ten laste gelegde misdaad heeft gepleegd. De bewijslast is zwaarder dan in artikel 58 van het statuut voor het bekomen van een aanhoudingsbevel, maar lichter dan in artikel 66 op het proces zelf. De getuigen hoeven in de regel niet persoonlijk aanwezig te zijn. Hun schriftelijk opgenomen verklaringen zijn in dit stadium voldoende.¹⁰³ De verdachte kan de beschuldigingen tegenspreken, het bewijs betwisten en zelf ontlastend bewijs voordragen,¹⁰⁴ maar zal over uiterst sterke troeven moeten beschikken om een verwijzing naar de *Trial Chamber* te kunnen vermijden en daarom meestal wachten met het voorleggen van bewijzen à *décharge*.

3.3.5. De uitspraak van de PTC

De *Pre-Trial Chamber*, voor deze belangrijke beslissing steeds samengesteld uit drie rechters,¹⁰⁵ kan drie mogelijke uitspraken doen in een artikel-61-procedure:

- (1) Voor die aanklachten waar er voldoende bewijzen zijn om de verdachte naar de Kamer van Eerste Aanleg door te verwijzen, zal de PTC de ten lasteleggingen bevestigen.¹⁰⁶ Hier eindigt in principe de taak van de PTC.¹⁰⁷ Na de bevestiging zal de voorzitter van het Strafhof een Kamer van Eerste Aanleg samenstellen met het oog op het eigenlijke proces.

101. Art. 19 § 6 Statuut; K. SHIBAHARA, *L.c.*, 437.

102. Art. 14.3 IVBPR en art. 6.1 EVRM.

103. Art. 61 § 5 Statuut; K. SHIBAHARA, *L.c.*, 789-790, nrs. 26-30.

104. Art. 61 § 6 Statuut; K. SHIBAHARA, *L.c.*, 790-791, nrs. 31-32.

105. Art. 57 § 2 (a) Statuut.

106. Art. 61 § 7 (a) Statuut; K. AMBOS, *L.c.*, 760; K. SHIBAHARA, *L.c.*, 433.

107. Art. 61 § 11 Statuut en ICC Rule 130. Met het oog op een vlot verloop van het proces kan de Vonniskamer krachtens art. 64 § 4 van het statuut bepaalde voorafgaande problemen (tussengeschillen) naar de PTC verwijzen. De PTC kan voor de gelegenheid bestaan uit één rechter, die steeds de mogelijkheid behoudt voor belangrijke kwesties een voltallige PTC in te schakelen. K. SHIBAHARA, *L.c.*, 434; K. SHIBAHARA, *L.c.*, 792, nr. 38.

- (2) Indien het bewijs onvoldoende is, zal de PTC de aanklacht niet bevestigen.¹⁰⁸ Deze uitspraak belet niet dat het Openbaar ministerie later opnieuw de doorverwijzing kan vragen, indien het bijkomende bewijzen heeft verzameld.¹⁰⁹ Dwangmaatregelen met betrekking tot niet-bevestigde tenlasteleggingen houden op uitwerking te hebben.¹¹⁰
- (3) De PTC kan haar uitspraak opschorten en het Openbaar ministerie de gelegenheid geven bijkomende bewijzen aan te voeren of de tenlasteleggingen te herformuleren.¹¹¹ Vermits de openbare aanklager ook bij een niet-bevestiging de mogelijkheid behoudt bijkomende bewijzen te verzamelen, moet de PTC hem niet te veel ter wille zijn en dus niet te vaak gebruik maken van deze derde optie.

Tegen de uitspraak van de PTC met betrekking tot de bevestiging van de tenlasteleggingen staan geen rechtsmiddelen open, aangezien artikel 82 hierin niet voorziet. Een doorverwijzing is nog geen schuldigverklaring, dus de verdachte krijgt nog alle kansen om zijn verweer te voeren voor de *Trial Chamber*.

3.3.6. *Verstekprocedures*

Hoewel een verstekprocedure ten gronde in het Strafhof onmogelijk is, voorziet artikel 61 § 2 van het Statuut van Rome wel in twee gevallen waar de bekrachtiging van de tenlasteleggingen kan gebeuren in afwezigheid van de verdachte. Dit is mogelijk wanneer ondanks alle redelijke maatregelen om de verdachte te lokaliseren en in kennis te stellen van de ten laste gelegde feiten, de verdachte nog steeds onvindbaar of voortvluchtig is, ofwel wanneer een voor het Strafhof beschikbare verdachte afstand doet van zijn recht om aanwezig te zijn. Hiertoe moet hij een schriftelijk verzoek tot de PTC richten, die zal nagaan of de verdachte de draagwijdte van zijn afstand van recht begrijpt.¹¹² De PTC moet beslissen of de procedure *in absentia* doorgang zal vinden en of een advocaat de rechten van de afwezige verdachte mag uitoefenen.¹¹³ Als de verdachte onvindbaar is en de PTC weigert de procedure bij verstek doorgang te laten vinden, dan ligt de procedure stil totdat de verdachte kan worden gearresteerd of de PTC op haar beslissing terugkomt. Als de verdachte beschikbaar is en de PTC zich verzet tegen de *in absentia*-procedure, dan geeft ze de verdachte bevel te verschijnen. In het andere geval mag de verdachte buiten de rechtszaal de debatten volgen en kan hij schriftelijke conclusies aan de PTC overmaken.¹¹⁴

3.4. *BESPREKING*

Tijdens de procedure in het kader van artikel 61 beoordeelt de *Pre-Trial Chamber* de ernst van de bewijzen na wederzijdse uitwisseling tussen de partijen van de belangrijkste bewijsstukken en na een debat op tegenspraak. Excepties met

108. Art. 61 § 7 (b) Statuut.

109. Art. 61 § 8 Statuut.

110. Art. 61 § 10 Statuut.

111. Art. 61 § 7 (c) (i) en (ii) Statuut.

112. ICC Rule 124 § 1 en 2.

113. ICC Rule 125.

114. ICC Rule 124 § 3 en 4.

betrekking tot de bevoegdheid van het Strafhof en de ontvankelijkheid van de zaak, die het verder verloop van de procedure kunnen verhinderen, worden hier reeds opgeworpen en beslecht, zodat de vonnisrechter zich enkel nog met de kern van de zaak moet bezighouden, namelijk met de schuldvraag en desgevallend de strafmaat. Met betrekking tot de zuivering van de onregelmatige bewijsstukken geldt dat bezwaren betreffende de relevantie en de ontvankelijkheid van bewijsstukken moeten worden opgeworpen op het ogenblik dat deze bewijsstukken aan een Kamer worden voorgelegd. Dus ook de *Pre-Trial Chamber* kan reeds oordelen dat bewijzen onontvankelijk zijn omdat ze verkregen zijn door schending van het statuut of van internationaal erkende mensenrechten en de schending de betrouwbaarheid van het bewijs ernstig aantast of de integriteit van de rechtspleging zou schaden.¹¹⁵

Het moet de aandachtige lezer opgevallen zijn dat voor het slachtoffer slechts een onbeduidende rol is weggelegd in de procedures voor de internationale strafrechtbanken. Dit vloeit voort uit het eerder accusatoire karakter van de procedure, waar twee partijen (aanklager en beklaagde) tegenover mekaar staan met het doel de rechter te overtuigen. De tussenkomst van een derde actor in zo'n bipolair proces is moeilijk te organiseren.¹¹⁶ De rol van het slachtoffer is al iets sterker bij het Internationaal Strafhof, dan in het Joegoslavië-Tribunaal. Het slachtoffer mag er tijdens de *pre-trial phase* zijn standpunt overmaken aan de *Pre-Trial Chamber* van het Strafhof, wanneer deze laatste uitspraak moet doen over een verzoek van de procureur tot toelating voor een *proprio motu*-onderzoek (art. 15 § 3 van het statuut) en met betrekking tot bevoegdheids- en ontvankelijkheidsvraagstukken (art. 19 § 3 van het statuut).¹¹⁷

4. Conclusie

De studie van de rechtspleging in het Joegoslavië-Tribunaal en het permanent Strafgerechtshof maakt duidelijk dat er nood is aan een aparte rechter die zich bezighoudt met de coördinatie van en het toezicht op de hele fase die aan de terechtzitting voorafgaat. Verdachten van ernstige misdaden zoals deze die onder de bevoegdheid van de bestudeerde strafhoven vallen, kunnen niet zomaar zonder enige rechterlijke controle aan de vonnisrechter worden overgeleverd.

Daarnaast is de rol van de *Pre-Trial Chamber*, evenals die van de *pre-trial judge* in de ad-hoctribunalen, er duidelijk op gericht het proces ten gronde zo snel en efficiënt mogelijk te laten verlopen. Dit is grotendeels te verklaren door het overwegend accusatoire karakter van het onderzoek ter terechtzitting, waarbij het onmiddellijkheidsbeginsel in zijn materiële betekenis wordt toegepast. In

115. Art. 69 § 4 Statuut, waar sprake is van "het Hof" dat waakt over de relevantie en de ontvankelijkheid van het bewijsmateriaal. Dus zowel de *Pre-Trial Chambers* als de *Trial Chambers* van het Hof passen de bewijsregels toe. Zie ook ICC Rule 63 en 64; D.K. PIRAGOFF, "Article 69 § 4. Evidence", in O. TRIFFTERER (ed.), *o.c.*, 1999, 909, nr. 60. Art. 69 § 7 Statuut omschrijft wanneer bewijzen niet ontvankelijk zijn en dus worden uitgesloten.

116. V. TOCHILOVSKY, "Rules of Procedure for the International Criminal Court: problems to address in light of the experience of the *ad hoc* Tribunals", *N.I.L.R.* 1999, 348-349.

117. G. BOAS, "Comparing the ICTY and the ICC: some procedural and substantive issues", *N.I.L.R.* 2000, 283; W.A. SCHABAS, *o.c.*, 146-147.

aanwezigheid van de beklaagde worden alle bewijsstukken in originele vorm gepresenteerd (de getuigen komen mondeling hun verhaal doen)¹¹⁸ en wordt expliciet tegenspraak georganiseerd (kruisverhoor). Dit heeft automatisch langere debatten tot gevolg. Een degelijke voorbereiding moet een vlotte berechting garanderen. De toekomst zal uitwijzen of de voorbereidende werkzaamheden van de *Pre-Trial Chamber* van het Strafhof inderdaad deze doelstelling kunnen waarmaken.

Op een eerder pragmatische wijze, steunend op de ervaringen opgedaan in het Joegoslavië-Tribunaal, begint stilaan een internationale strafrechtspleging vorm te krijgen, waarbij de zorg voor de bescherming van de rechten van de verdediging ook in de prejudiciële fase al prioritair is. Zoals de werking van artikel 6 EVRM zich in de nationale rechtsordes steeds meer laat voelen tijdens het vooronderzoek, moet ook de verdachte in een internationaal strafproces niet wachten op het proces ten gronde alvorens bepaalde rechten te kunnen genieten. De rol van de *pre-trial judge* en de *Pre-Trial Chamber* is hierin cruciaal. Daarnaast moet voortdurend worden gezocht naar oplossingen om de lange duur van de processen tot een aanvaardbaar niveau terug te brengen. Wanneer de rechters de ruimte krijgen om aan actief *pre-trial management* te doen, is een evenwicht tussen *efficiency* en het recht op een eerlijk proces een haalbare kaart.

118. Art. 69 § 2 statuut van Rome.